

150 год з дня нараджэння Ю.М. Пэна (1854—1937), жывапісца, педагога

Юдаль (Іегуда) Моўшавіч Пэн, партрэтyst і аўтар жанравых палотнаў, заснавальнік Віцебскай школы-майстэрні, нарадзіўся 5 чэрвеня 1854 г. у беднай шматдзетнай сям'і ў невялікім мястэчку Нова-Аляксандраўск (зараз г. Зарасай у Літве). Ён рана асірацеў: хлопчыку было толькі чатыры гады, калі памёр бацька. Дзякуючы маці, Юдаль вучыўся ў хедары, дзе і выявіліся яго здольнасці да малявання. Свой першы малюнак ён зрабіў за грошы п'янага салдата, якія той згубіў каля карчмы. Хлопчык падняў іх і купіў алоўкі і паперу. Сапраўдны ж мастакоўскі вопыт ён набыў у дзвінскага маляра, майстра шпальды. Тут у Пэна выпрацавалася свосааблівая манера лясіровачнай адпрацоўкі формы, якая выконвалася алейнымі фарбамі, але па прынцыпу клеязой тэмперы: мазкі клаліся побач адзін за адным, а не перакрываліся. Такая манера характэрна для іканапіснай традыцыі. Яна была засвоена мастаком за восем год працы ў майстэрні маляра, а пазней праявілася ў яго сталых палотнах. Вывучэнне рамяства шпальды дазволіла Пэну таксама пранікнуцца эстэтыкай яўрэйскай народнай культуры. Наступныя пяць год ён зарабляў на жыццё авалоданым рамяством і рыхтаваўся да паступлення ў Пецябургскую акадэмію мастацтваў. Да твораў, якія па сваёй стылістыцы знаходзяцца на мяжы рамесніцкага і акадэмічнага перыядаў творчасці Пэна, адносіцца яго ранняя праца «У майстэрні мастака» (яе датаванне па трабуе асобнага даследавання).

У Акадэмію мастацтваў Пэн паступіў ужо сфарміраваным творцам, і перавучацца яму было вельмі складана. Толькі дзя-

куючы выдатнаму педагогу П. Чысцякову, школу якога раней прайшоў І. Рэпін, Пэн забяспечыў сабе славу мастака-акадэміста і добрага малявальшчыка. Ён быў вельмі чуллівы і ўдзячны вучань і пераняў у свайго педагога захапленне жывапісам XVII ст., асабліва творчасцю Рэмбранта. Навучанне ў Пецябургскай акадэміі мастацтваў стала другой прафесійнай школай для Юдаля Пэна. Акадэмія ўдасканаліла яго талент партрэтystа, наблізіла да перадзвіжніцкай тэматыкі.

Пасля заканчэння вучобы Пэн працаваў у Дзвінску, Рызе, Крайцбургу. З 1891 г. ён жыў у Віцебску, дзе заснаваў школу-студыю для таленавітых правінцыяльных мастакоў, якія з-за беднасці і адсутнасці належнай падрыхтоўкі не мелі магчымасці атрымаць вышэйшую адукацыю. У аснову выкладання тут былі пакладзены прынцыпы рэалістычнай школы выхавання. У 1907 і 1914 гг. творы навучэнцаў мастацкай школы і яе кіраўніка ўжо выстаўляліся. Сорак пяць гадоў Пэн дзяліў свой талент і час паміж заняткамі жывапісам і педагогічнай працай. З яго школы выйшлі такія вядомыя мастакі, як М. Шагал, І. Цадкін, З. Азгур, Я. Мінін і інш.

Усе гэтыя гады Пэн працягваў працаваць у сваёй майстэрні. З яго дарэвалюцыйных работ вылучаюцца «Гадзіншчык», «Стары кравец», «Салдат старой арміі» (усе 1902), «Вуліца ў Віцебску», «Ліст з Амерыкі» (абедзве 1903 (?)) і інш. Сярод найбольш значных работ паслярэвалюцыйнага часу можна назваць партрэты-тыпы «Швец-камсамалец» (1925), «Сват» (1926), «Швач-

Салдат старой арміі.
1900-я. Палатно, алей.
130×68,5. Трацяк. гал.

ка» і «Партрэт стогадовага селяніна» (або два 1927), «Пекар» (1928) і інш. Высокім майстэрствам выканання адзначаны партрэты мастакоў М. Шагала, Л. Шульмана, «Аўтапартрэт у саламяным капелюшы», «Партрэт брата», «Аўтапартрэт» (усе 1922) і інш. Пэн быў вельмі сціплым чалавекам і першым часам нават не адважваўся выстаўляцца. Калі ж ён нарэшце выставіў свае работы, то быў адразу прыняты ў Пецярбургскае таварыства мастакоў.

Прыватная школа Пэна праіснавала да 1918 г. Калі М. Шагал арганізаваў Народнае мастацкае вучылішча, ён запрасіў свайго першага настаўніка ўзначаліць адну з майстэрняў. Пасля рэарганізацыі вучылішча ў інстытут Пэн акрамя выкладання выконваў там абавязкі прарэктара па навучальнай частцы.

У 1927 г. Віцебск урачыста святкаваў трыццацігадовы юбілей творчай дзейнасці мастака, а праз дзесяць год, уначы 1 сакавіка 1937 г., Юдаль Пэн быў забіты ў сваёй майстэрні.

Яшчэ і сёння далёка не ўсё ясна ў гэтым жудасным забойстве. Аднак са смерцю мастака гісторыя Віцебскай школы не спынілася, і яго вучні, знаходзячыся далёка за межамі Беларусі, не аднойчы сваімі творамі «вярталіся» ў родны горад, напоўнены ўспамінамі юнацтва і мастацтвам Пэна. Магчыма, гэта прадбачыў і М. Шагал, калі пісаў Пэну: «Мы адны з вашых першых вучняў будзем асабліва памятаць Вас. Мы не асляплёныя. Якая б бяда ні кінула нас у сферы мастацтва ў Кірунку далёкім ад Вас — Ваш вобраз сумленнага

працаўніка-мастака і першага настаўніка ўсё-такі велічны. Я люблю Вас за гэта» [Цыт. па: 7, с. 70].

1. *Вакар Л.* Пра ініцы пачатак творчасці Юдэля Пэна і Марка Шагала // *Мастацтва.* — 1996. — № 5. — С. 16—19.

2. *Вакар Л.* Стылёвая эвалюцыя творчасці Юдэля Пэна // *Віцеб. сшытак.* — 2000. — № 4. — С. 182—185.

3. *Герштейн А.Г.* Мои воспоминания // *Мишпоха.* — 1999. — № 6. — С. 70—72.

4. *Гісторыя беларускага мастацтва: У 6 т. Т. 4: 1917—1941.* — Мн.: Навука і тэхніка, 1990. — 352 с. (Гл. с. 22, 91—93.)

5. *Гулідава Н.* Людзі і рэчы ў работах Ю. Пэна // *Мастацтва.* — 2000. — № 9. — С. 24—27.

6. *Исаков Г.П.* Ю.М. Пэн и М.З. Шагал: учитель и ученик // *Весн. Віцеб. дзярж. ун-та.* — 2001. — № 3. — С. 81—87.

7. *Казовский Г.* Художники Витебска: Иегуда Пэн и его ученики. — М.: Имидж, [1994 (?)]. — 77 с., [304] л. репрод.

8. *Пищуленок М.В.* А был ли портрет убийцы? // *Мишпоха.* — 1997. — № 3. — С. 111—114.

9. *Рывкин М.* Запомните его имя: Юдэль (Юрий) Пэн / Михаил Рывкин, Аркадий Шульман. — Витебск, 1994. — 71 с.

10. *Фоль К.* Віцебская мастацкая школа: спроба дэфініцыі // *Віцеб. сшытак.* 2000. — № 4. — С. 186—194.

11. *Холодова И.* Юдэль Пэн в Нью-Йорке // *Мишпоха.* — 2001. — № 9. — С. 139.

12. *Шатских А.С.* Витебск. Жизнь искусства, 1917—1922. — М.: Яз. рус. культ., 2001. — 255 с. (Гл. «Указатель имен» на с. 253.)

**К.Д. Варанько, галоўны бібліяграф
Нацыянальнай бібліятэкі Беларусі**